

Markedsdialog

Gnist-kommuner 2023

Underlagsdokument utarbeidet i forbindelse med dialogmøter mellom årets fem Gnist-kommuner og potensielle leverandører.

Årets Gnist-kommuner er Averøy, Andøy, Sarpsborg, Kragerø og Grue. Sammen med DOGA og Gnist-teamet inviterer hver av disse kommunene til markedsdialog slik at potensielle leverandører kan bli kjent med kommunen og deres utfordring i forkant av anskaffelsesprosessen som skal finne sted. Hver kommune er ansvarlig for anskaffelsen av et innovasjonsteam til sin utfordring, men får bistand fra Gnist-teamet i dette arbeidet.

Dette dialogdokumentet er felles for alle kommunene. Informasjon om hver enkelt kommune og utfordring ligger nederst i dokumentet

Om Gnist

Hva er Gnist innovasjon?

Gnist er et utfordringsdrevet innovasjonsprogram for norske kommuner som er utviklet av DOGA og [Nordic Edge](#). Programmets ambisjon er å utforske hvordan kommuner, med utgangspunkt i designmetodikk, arkitekturkompetanse og andre relevante fagmiljøer, kan jobbe med steds- og næringsutvikling på helt nye måter for å sikre gode lokalsamfunn både i dag og for fremtiden. Programmet tilbyr kommuner kompetanse, metoder og verktøy til å ta tak i konkrete utfordringer og snu dem til muligheter og nyskaping.

Arbeidet i Gnist-programmet skal baseres på lokale behov og ressurser og kommunene må jobbe på tvers av sektorer og fag, internt og eksternt. De oppfordres til å inngå samarbeid med ulike lokalsamfunnsaktører, som frivillige organisasjoner, utdanningsinstitusjoner og ulike typer næringsliv. Gnist-programmet skal komplettere, forsterke og realisere eksisterende initiativ og planer i kommunene, men også bidra til å iverksette nye utviklingsprosjekter.

For å gjennomføre en slik prosess skal de utvalgte fem kommunene kobles sammen med tverrfaglige innovasjonsteam. Markedsdialogene som skal fungere som «bli kjent-møter» er første skritt i den prosessen.

Gnist-teamet 2023

I 2023 består Gnist-teamet av DOGA, Nordic Edge, OsloMet og FutureBuilt. Fylkeskommunene er sentrale støttespillere i Gnist-programmet og bistår både med midler og kompetanse. Nytt av året er samarbeidet med systemisk design-faget på [Oslo Metropolitan University](#) (OsloMet) og innovasjonsprogrammet [FutureBuilt](#). Disse kompetansemiljøene vil det være mulig å koble på i de lokale innovasjonsprosessene. Vi har også tett dialog med Distriktsenteret og gode koblinger til andre deler av virkemiddelapparatet (SIVA, KS Riksantikvaren, LUP, Husbanken, mv.).

Utvelgelse av kommunene

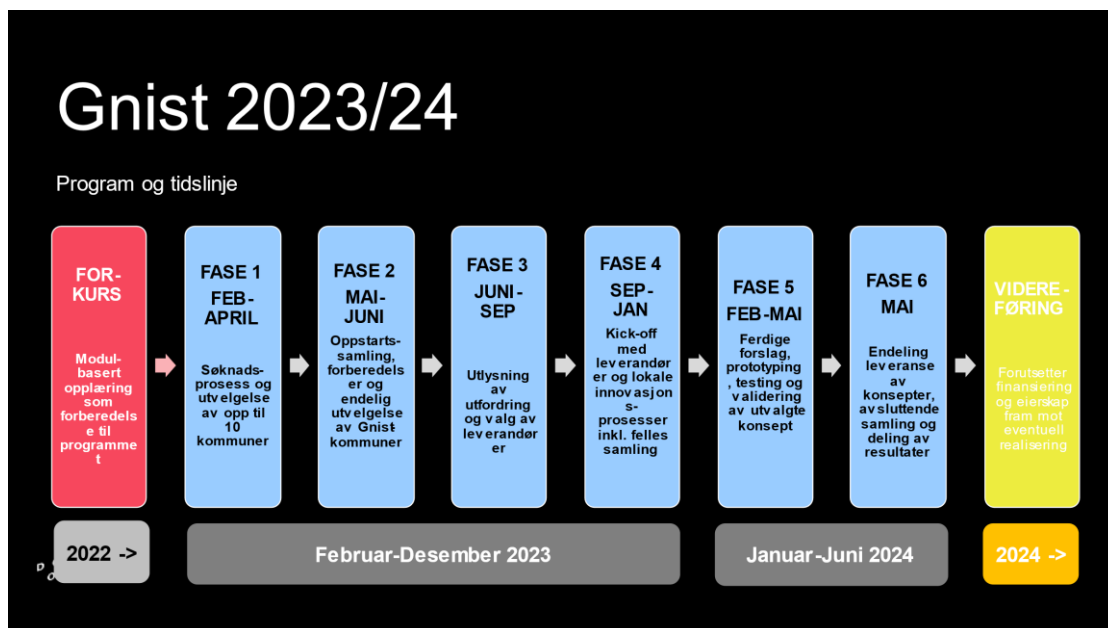
De fem kommunene som er valgt ut har vært gjennom to utvelgelsesrunder og de fleste har gjennomgått [Gnist kompetanse-program](#). Alle kommunene har dermed fått en grunnleggende innføring i designdrevet innovasjon og hva som skal til for å lykkes med bærekraftig stedsutvikling.

Utvelgelsen er gjort med utgangspunkt i følgende kriterier:

- Forståelse for, og ambisjoner knyttet til sosial- og miljømessig bærekraft
- Utfordringens innovasjonspotensial og kommunenes innovasjonsvilje- og evne
- Utfordringens overføringsverdi
- Engasjement og politisk og administrativ forankring av deltakelsen

Om anskaffelsen og Gnist-prosessen

- **Utlysningsperiode: 1. juli- 1.september. Kontraktsinngåelse tidlig i oktober.**
- **Økonomisk ramme for oppdraget er 400.000 kr inkl. mva.**
Doga er ansvarlig prosjektleder for Fase 1-4. Nordic Edge er ansvarlig prosjektleder for Fase 5-6, som er nye deler av programmet. Fase 4 avsluttes med en fremlegging av innsikt fra den lokale prosessen og valg av tiltak/ forslag som skal testes i Fase 5 og valideres og fremvises på Nordic Edge Expo i mai som en del av Fase 6.
- **Konkurransen gjennomføres som åpen tilbudskonkurranse etter forskriftens del I.**
Ved denne prosedyreformen kan alle som vil levere tilbud. Foreløpig planlegger kommunene å tildele kontrakt uten videre dialog utover å foreta eventuelle avklaringer/korrigeringer, men vi tar forbehold om endringer her.
- **Kommunene vil benytte en SSA-O- kontrakt i anskaffelsen**
- **Innsendelse av tilbud**
Mer informasjon om innsendelse av tilbud vil komme når vi åpner anbudskonkurransen 1. juli. Frist for innsendelse av tilbud er 1. september.

Om markedsdialogen

Markedsdialogene skal gi innovasjonsaktørene og kommunene mulighet til å bli litt bedre kjent og gi bedre effekter av anskaffelsen (se tekstboks). Programoppsettet er likt for alle de fem markedsdialogene. De som deltar i dialogmøtene er: kommunen med eventuelle samarbeidspartnere, DOGA og eventuelle samarbeidspartnere og ulike innovasjonsaktører.

Program markedsdialog:

1. Velkommen v/ DOGA (5 min)
2. Introduksjonsrunde- selv eller v/ DOGA avhengig av antall påmeldte (15 min)
3. Hva er Gnist? v/ DOGA (10 min)
4. Spørsmål? (5 min)
5. Hvem er kommunen og hva er utfordringen? v/ kommunen (20 min)
6. Spørsmål?(10 min)
7. Rammene for anskaffelsen v/ DOGA (10min)
8. Innspill og spørsmål til anskaffelsen og utfordringen (15 min)

Påmelding til dialogmøtene

- Alle dialogmøtene er digitale på Zoom.
- Påmelding via DOGAs nettside.
- Påmeldingsfrist for Sarpsborg og Andøy er onsdag 14. juni kl. 12.00
- For Averøy, Grue og Kragerø er påmeldingsfristen 16. juni kl 12.00

Tidspunkt for dialogmøtene

Fredag 16. juni 2023

- Sarpsborg kl. 10.00-11.30
- Andøy kl. 13.00-14.30

Mandag 19. mai 2023

- Averøy kl. 09.30-11.00
- Grue kl. 11.30-13.00
- Kragerø kl. 14.00-15.30

Hvem kan delta i markedsdialogen?

Vi ser etter innovasjonsteam som kan bidra til å heve innovasjonshøyden og bærekraftsambisjonene i kommunene. Både små og store aktører kan delta på markedsdialogen og sende inn tilbud når den tid kommer.

På DOGA har vi et særlig fokus på hvordan design og arkitektur kan skape innovasjon som bidrar til et mer bærekraftig samfunn. Det er derfor et krav at design, - arkitektur og/eller stedsutviklingskompetanse finnes i temaet. Det er ønskelig med en tverrfaglig tilnærming og vi oppfordrer til å koble på annen kompetanse som vurderes som relevant for å angripe utfordringen på en ny og spennende måte. Eksempelvis natur- og samfunnsvitenskap,

Tidlig markedsdialog

Tidlig markedsdialog, i forkant av konkurranseutlysinger i offentlige anskaffelser, anbefales ifølge regelverket og av LUP (Leverandørutviklingsprogrammet). Det er mange gode grunner til å snakke med markedet og potensielle leverandører i forkant. Eksempelvis øke egen bestillerkompetanse og lage et godt og riktig konkurransegrunnlag basert på reelle behov lokalt og mulighetene i markedet. Det vil som regel gi bedre tilbud og større muligheter for nye og innovative prosesser og løsninger.

teknologiutvikling, kunstfag, forretningsutvikling, humaniora, jus, ingeniørfag, ulike former for entreprenørskap o.l. Flere aktører kan samarbeide om å sende inn tilbud, men vi krever ikke at dere setter sammen konsortier for å dekke alle kunnskapsbehov for oppdraget. Vi er mer opptatt av hvordan innovasjonsteamene kan bidra til å forløse og bringe inn lokal kunnskap enn at man trekker inn mange eksterne aktører i arbeidet.

Vi vil være behjelpelige med å tilgjengeliggjøre informasjon om mulige samarbeidspartnere basert på påmeldingene til markedsdialogene.

Spørsmål som kan diskuteres i dialogmøtene

Vi forventer ikke at dere har et tilbud klart til disse dialogmøtene, men vi ønsker en åpen dialog med utgangspunkt i omtalen av pilotprosjektene, og noen åpne spørsmål:

- Hvilke muligheter og utfordringer ser dere i kommunens valgte utfordring?
- Hva mener dere er viktig at fremkommer av konkurranseunderlaget som mangler her? Hva slags informasjon trenger dere for å lage et godt tilbud?
- Hvordan vil dere som mulige leverandører bidra til nytenking med en slik utfordring?

Hva skjer etter markedsdialogen?

På bakgrunn av resultatet fra disse dialogmøtene, vil kommunene og Gnist-teamet utforme et konkurransegrunnlag for oppdraget. Avhengig av responsen på markedsdialogen vil vi velge hvor konkurransen annonseres, om det blir på DOFFIN, MERCELL eller kun på DOGAS egne sider. Det vil uansett være en åpen konkurranse som alle som ønske kan sende inn tilbud på.

Hvorfor bli med?

Gnist- programmet ble etablert fordi det manglet virkemidler som kunne muliggjøre testing av prinsippene i «Veikartet for smarte og bærekraftige byer og lokalsamfunn». I dag fungerer Gnist som en arena for å teste ut samskaping, men det er også et effektivt leverandørutviklingsprogram og et viktig innovasjonsvirkemiddel for å jobbe med innovasjon i tidlig fase i stedstviklingsprosesser.

Mange ulike aktører følger arbeidet med Gnist tett. Å gjennomføre spennende prosesser med gode resultater i Gnist kan derfor bidra til at flere virksomheter, i både offentlig og privat sektor, får øynene opp for dere og deres tilnærming. I år skal vi i større grad tilrettelegge for testing og prototyping av løsninger og dette skal vises på Nordic Edge Expo i 2024. Å delta i Gnist gir innovatører en stor visningsplattform og vi tror derfor det er både innholdsmessig spennende og markedsmessig interessant å delta, selv om de økonomiske rammene er trange.

Andøy kommune i Nordland fylke

Fra satellittsamfunn til bærekraftig boligutvikling?

Hvordan skal Andøy kommune skape muligheter og boligutvikling i skyggen av nedleggelse? Hvordan kan forsvarrets satellittsamfunn transformeres til boliger for nye arbeidere i romfartsindustrien? Andenes har vært preget av nedleggelse og omstilling, og trenger nå å tenke nytt og innovativt for å legge til rette for en næringsutvikling som skal ta oss hele veien til verdensrommet!

Figur 1: God strek

Om Andøy kommune og Andenes

Andøy kommune, med sin avsidesliggende geografi, og hav rundt seg på de fleste kanter har i 70 år vært et ideelt vertskap for NATO og det norske forsvaret. Herfra har det helt frem til sommeren 2023 flydd overvåkningsfly som har holdt farvannene våre trygge. På bakken har forsvaret operert innenfor stengte porter og høye gjerder, og med egne boligfelt og sosiale tilbud til sine ansatte – avgrenset fra resten av lokalbefolkningen på Andenes. Parallelt med resten av samfunnet har det over flere tiår fått utvikle seg et satellittsamfunn. Nå som siste operasjonelle tokt med overvåkningsflyene Orion lander på Andenes, og forsvarrets virksomhet reduseres kraftig er det andre næringer som satser i kommunen på bakgrunn av den gunstige geografien. På vestsiden av øyen bygges det nå Europas første «romhavn» som skal skyte satellitter til verdensrommet. Satsingen innen romfartsindustrien bringer nye arbeidsgrupper til kommunen, med andre krav og forventninger til boligform og marked enn

kommunesenterets nedslitte og utdaterte enebolig-typologier kan møte i dag. Og statistikken er nedslående: i Norge finnes det kun 7 kommuner som har bygget færre boliger enn Andøy de siste årene. På samme tid er ingen avgjørelser tatt angående forsvarsboligene som nå blir stående tomme – men dersom de selges, vil kommunen ha forkjøpsrett på disse. Frykten er nå at om kommunen ikke klarer å tenke nytt rundt boligutvikling vil dette bli en flaskehals for utviklingen av romfartsindustrien, og at starten på Europas første lufthavn til verdensrommet også bli etableringen av nok et isolert satellitt-samfunn i kommunen.

Om utfordringen

I Andøy kommunes Gnist-prosjekt ønsker vi å adressere mangelen på boliger og savnet etter et mangfold av boformer – og med dette også mangelen på møteplasser som kan hjelpe å integrere kommunesenterets ulike satellittsamfunn. Det er i romfartsindustrien boligmangelen føles mest akutt, men det er også flere andre grupper i kommunen hvis boligbehov ikke dekkes i dag. Hvem denne utfordringen rammer, og hvilke behov disse har er spørsmål vi vil bruke prosessen rundt Gnist til å få mer tydelige svar på, slik av vi finner de riktige løsningene. Dersom forsvarsboligene skal selges er også dette en utfordring kommunen vil adressere i prosjektet.

Som distriktskommuner flest har Andøy mange utfordringer, og flere flaskehalsen som stopper opp for utvikling. At en av disse er boligutviklingen er heller ingen unik situasjon. Men når boligutfordringene stikker kjepper i hjulene for romfartsindustrien blir dette et problem som i verste fall kan bidra til at denne næringen ikke kan få Andøya som hjem i like stor grad som det nå jobbes mot. Vi vil at løsningen på utfordringen skal bidra til å åpne denne flaskehalsen, og til å tenke nytt om hvordan integrering av menneskene innenfor romfartsindustrien kan bedre den sosiale bærekraften både innenfor og utenfor dette miljøet, med møteplasser på tvers av satellitter. Vi ønsker også at løsningen kommer inn på konkrete tiltak, og måter vi kan tenke nytt og transformere den eksisterende bygningsmassen på Andenes.

Tenne en gnist!

Vi ønsker at fokuset i vårt Gnist-prosjekt skal ligge i hvordan eksisterende ressurser kan brukes på en bærekraftig måte som bidrar til løsninger i boligmarkedet på Andenes. Der utvikling av en ny type bolig, basert på eksisterende bygningsmasse, samt etableringen av de møtestedene som kan hindre flere satellittsamfunn i kommunen er en prioritering for oss. Og selv om en brukergruppe står tydelig frem for oss som en trigger i dette prosjektet, er det viktig at løsningene skaper synergier og overføringsverdi også for andre deler av befolkningen.

Vårt mål er at prosessen skal tenne en gnist som tvinger både kommunen, private aktører og samarbeidspartnere til å tenke på de sosiale konsekvensene rundt nedleggelse av flystasjonen og etableringen av romhavnen slik at vi kan følge opp med løsninger som treffer.

Parallelle planer og prosesser

Kommunen jobber med en rekke planer der prosessene vil pågå parallelt med Gnist. De planene vi håper kan både informere og bli informert av arbeidet med Gnist er ny sentrumsplan for Andenes, boligsosial handlingsplan og ny KPA og KSD.

Sentralt står også etableringen av en ny romfartsrelatert næringsklynge innenfor dagens avgrensning av Andøya flystasjon. Andøy kommune leder arbeidet med områdeplanarbeidet som er vår ekvivalent til Bodø's "ny by – ny flyplass". Her skal det utvikles en ny bydel med nytt hovedkontor for Andøya Space, innovasjonssenter og tilrettelegging for nyetableringer innen internasjonal romfartsnæring. Næringsutviklingen er med andre ord noe som både det

offentlige og private har prioritert i møte med det som skjer i Andøy, mens avklaringer rundt de sosiale aspektene uteblir.

Blant våre samarbeidspartnere er det relevant å nevne at Andøy boligstiftelse nå jobber frem sine strategier for fremtiden, og forsøker å navigere hvilken rolle de skal ha i den kommende boligutviklingen i kommunesenteret. Ellingsen Eiendommer AS har gått til innkjøp av et stort sentrumsnært bygg de tenker å renovere og transformere til pendlerleiligheter til bruk av romfartsindustrien. Også de er ute etter kunnskapsgrunnlag og innspill til hvordan deres prosjekt kan utføres på en slik måte at det vil møte de faktiske behovene, og bidra løse samfunnsutfordringene på Andenes. Isar Aerospace er en av de nye store «space-selskapene» som har etablert seg i Andøy. De jobber kontinuerlig med å rekruttere nye mennesker som skal bo, jobbe og leve livene sine i Andøy, og også de er en av våre samarbeidspartnere.

Kragerø kommune i Vestfold og Telemark fylke:

Fra utbyggerstyrt til innbyggerstyrt byutvikling?

Manglende innbyggermedvirkning og et høyt utbyggingspress har lenge skapt store konflikter og en polarisert debatt rundt byutviklingen i sommerperlen Kragerø. Nå er tiden inne for å endre kursen og sette innbyggerne i sentrum av utviklingen! Vi ønsker å se på hvordan kommunen, utbyggere og innbyggere kan jobbe sammen for å skape en attraktiv, inkluderende og levende by for alle, både heltids- og deltidsinnbyggere!

Om Kragerø

Kragerø er en gammel og selvgrodd kystby, med en rik historie og en engasjert befolkning. Byen feiret sitt 350 års jubileum i 2016 som landets 12. eldste by, og har ca. 10 400 innbyggere på vinterstid. Kragerøs gamle bykjerne er urban, kompakt og variert – overskuelig, overkommelig og omskiftelig. Den har grodd langsomt og lagvis, og har et tydelig sentrum. Den er attraktiv fordi den skaper møter - i tid og i rom. Dette er ressurser som vi ønsker å bygge videre på.

Sommergjestenes by?

Men Kragerø kommune opplever nå, som mange andre småbyer langs kysten, utfordringer og konflikter knyttet til stedsutvikling. Det at byen er et populært turistmål, gjør sentrale og sjønære områder svært attraktive for kommersielle eiendomsutviklere. Dette er i utgangspunktet positivt, men vi erfarer at det ofte presenteres utbyggingsprosjekter som verken ivaretar byens identitet eller dekker lokale behov. Også i mindre utviklingsprosjekter,

og i den generelle debatten om bymiljøet, oppstår det konflikter når innbyggerne ikke føler seg hørt og muligheten for reell medvirkning er liten. Konfliktene kan handle om at innbyggerne ikke føler at de har blitt inkludert i prosessen eller at nye utbyggingsprosjekter ikke er tilpasset eller dimensjonert til byens skala, at de hindrer befolkningens kontakt med sjøen, lys og utsikt som forsvinner eller mangel på sosiale møteplasser.

Kragerø sliter med demografiske utfordringer, og har et synkende innbyggertall og en aldrende befolkning. Utviklingen fører til at byen får et gradvis dødende sentrum utenom den hektiske sommersesongen, og måten byen utvikles på i dag ser ut til å forsterke denne trenden. Både lokalbefolkningen og næringslivet er svært opptatt av et levende sentrum, med tilbud og aktivitet hele året – og ønsker at vi en dag kan snakke om «Kragerø – den urbane småbyen!»

Vi mangler en arena der vi kan ha en effektiv og konstruktiv dialog på innbyggernes premisser, som kan skape gjensidig tillit og grobunn for en robust og bærekraftig utvikling.

Hvordan kan vi forene kreftene til befolkningen, utbyggere, næringslivet, frivillighet, politikere og kommunen for å skape den utviklingen vi ønsker oss for Kragerø? Vi ønsker å ta i bruk nye metoder for å styre utviklingen i den retningen vi ønsker oss, og ta byen vår tilbake!

Om utfordringen

I møte med nye utbyggingsprosjekter, særlig knyttet til sjønære områder, opplever vi konflikter og gnisninger i lokalsamfunnet. Følelsen av å bli tilsidesatt i sin egen by skaper en følelse av mistillit, og tungrodd politiske prosesser tærer på det lokale engasjementet og eierskapet folk føler til byen sin. Det protesteres på vedtatte planer, det blir omkamper, ting tar veldig lang tid og lite blir iverksatt. Dette skaper frustrasjon for alle, og gir lite forutsigbarhet for utbyggerne. Lokalavisa fungerer i praksis som den eneste kommunikasjonsarenaen for samtalen om byens utvikling, og vi ser at denne formen for kommunikasjon fører til både misforståelser og steile fronter.

Nye medvirkningsverktøy?

Hvordan kan vi åpne opp og gi plass til lokalt engasjement i byutviklingen? Hva kan gjøres for å skape en mer sosial, mangfoldig og bærekraftig byutvikling, og kan vi finne alternativer til samtidens markeds- og utbyggerstyrte byutvikling? Det er spørsmål som stilles både i Kragerø og i mange andre små og store kommuner akkurat nå.

I dag foregår innbyggermedvirkningen i Kragerø stort sett etter plan- og bygningslovens minimumskrav. Involveringen skjer som regel for tidlig, eller for sent i prosessen, og bærer ofte preg av å være noe man bare “må” innom, istedenfor at motivasjonen er å finne ordentlig gode løsninger i fellesskap. I tillegg sliter kommunen, som mange andre, med å nå bredt nok ut med nåværende medvirkningsprosesser.

Vi spør oss derfor: Hvilke planer, rammer og verktøy må på plass for å lykkes med en innbyggerstyrt utvikling på byens, innbyggernes og naturens premisser? Og hvordan skal vi legge til rette for gode medvirkningsprosesser for å involvere innbyggerne på en bedre måte enn vi får til med dagens praksis? Involveringen må skje på riktig sted, til riktig tid og med riktige aktører!

Bærekraftig forvaltningen av våre felles kultur- og naturverdier, krever en langsiktig, helhetlig og systematisk tilnærming. Vi trenger hjelp til å løfte blikket og finne en ny vei fremover som bidrar til å gjøre Kragerø til en mer attraktiv, levende og robust by.

Relevante planer og prosesser i kommunen

Vi har mange utviklingsplaner som skaper høyt engasjement hos lokalbefolkningen. Et av områdene som har skapt stor debatt i over 30 år, er Kragerøs havnefront. Området har vært gjenstand for mange utbyggingsforslag opp igjennom, og har stått mer eller mindre brakk etter at byens jernbane ble lagt ned i 1989. Her er det store ubenyttede arealer som ligger som et avskjærende element mellom byen og vannet. Dette er også det første området du møter når du ankommer byen til lands, og det består i dag av innfartsveien, fergekaia og noen få store bygg og parkeringsplasser. Mange store utbyggingsplaner har blitt fremlagt og mye har blitt diskutert, men lite har skjedd. Nå er den eksisterende utbyggingsavtalen i ferd med på utløpe - og vi har en unik sjanse til å stoppe opp og heve blikket. Hvor vil vi med dette viktige området? I tillegg har vi mye debatt knyttet til mange andre utviklingsplaner; oppbygging etter brannen i sentrum, planlegging av nytt parkeringshus ved kirken og utvikling av gamle verftstomter, er andre eksempler.

Vi trenger planer, rammer og verktøy for å ha gode prosesser rundt disse utviklingsprosjektene. I visjonen for kommuneplanens samfunnsdel (2022-2034) heter det: "Gjennom samarbeid og samskaping mellom innbyggere, brukere, næringsliv, frivillighet, politikere og ansatte skal vi oppnå en bærekraftig vekst og helhetlig utvikling for alle i Kragerø". Kommunedelplanens arealdel er for tiden under revisjon.

Kommunedelplanen for Kragerø sentrum «Vern & utvikling - Fortid former fremtid» (revidert i 2016) understreker at «Kragerø må leve videre, men på byens premisser slik den har blitt til over generasjoner.» Sentrumsplanen er nå moden for revisjon. Samtidig jobbes det nå med å etablere en kommunedelplan; Strategisk næringsplan (2023 – 2030). «Kragerø – den urbane småbyen», vil bli et eget satsingsområde i næringsplanen. Flere har også tatt til orde for at reguleringsplanen for Havnefronten bør miljørevideres.

Det er viktig at kommunens kommende planer henger sammen og fungerer som gode verktøy for å skape en god stedsutvikling i Kragerø.

Sarpsborg kommune i Viken fylke:

Områdesatsing som metode for bærekraftig steds- og næringsutvikling?

Sarpsborg kommune har jobbet med å løfte Østre bydel siden 70-tallet, og til tross for arbeidsgrupper, konsulenter, rapporter og planer lykkes vi ikke. Bydelen sitter på fantastiske kvaliteter- kulturhistorisk identitet, kulturelt mangfold og flere kulturinstitusjoner. Samtidig ser vi at levekårsutfordringene hopper seg opp og bydelen forfaller. Hvordan kan vi utnytte styrkene i Østre bydel – til å sikre bærekraftig steds- og næringsutvikling?

Om Sarpsborg og Østre bydel

Sarpsborg, syd i Viken med 59.000 innbyggere, er Norges tredje eldste by grunnlagt av Olav Haraldsson i 1016. Den verdenskjente vikingen kom seilende opp Glomma, men måtte stoppe da han møtte Sarpsfossen og gikk i land. Her grunnla han byen Borg. Rundt byen han grunnla for over 1000 år har det vokst frem en bydel vi i dag kaller Østre bydel. En bydel som vokste frem da industrien fant sin plass rundt fossen med blant annet Borregaard og Hafslund. Industrien førte med seg arbeidsplasser, folk, næring, byutvikling, boliger og arkitektur inspirert av blant annet Frankrike og England takket være funksjonærer på Borregaard.

Levekårsutfordringer

Men bydelen vi møter i dag minner oss lite om et område i vekst. Usikkerhet knyttet til bygging av jernbane, bygging av bru over Sarpsfossen og grensene til Borregaards hensynsone (viser risiko for storulykker) har bidratt til stagnasjon. Mange utbyggere og eiendomsbesittere venter med å utvikle og vedlikeholde sine eiendommer da de avventer offentlige planer for området. Og mens de venter leier de ut til en billig penge. Dette gir

rimelige og dårlige boforhold hvor levekårsutfordringene etter hvert hoper seg opp. Bydelen er preget av stor andel utleie med høy grad av inn- og utflytting, og i levekårskartlegginger skårer bydelen høyest på indikatorene fattigdom, barnefattigdom, ikke-vestlige innvandrere, ungdomsarbeidsledighet, barneandel og barneflyttinger med sine rundt 2700 innbyggere.

Kultur og kulturelt mangfold

Sarpsborg er en lavinntektskommune og har i dag høyest andel barnefattigdom i landet og høyest andel sekundært flytta flyktninger på landsbasis. Dette finner vi igjen i Østre bydel, og i områdene kalt Fram og Grina er over 40% av innbyggerne minoritetsspråklige. Det er et område med mye biltrafikk og mangel på trivelige og trygge områder å ferdes i. Det er også nødvendig med næringsutvikling. Mange eiendommer bærer preg av stort vedlikeholdsbehov.

Samtidig er det gjort store investeringer i både privat og offentlig regi. Sarpsborg kommune har investert over 230 millioner kroner i byens kulturhus, Sarpsborg scene, som ligger midt i bydelen. En skulptur av Olav ble gitt i gave til Sarpsborg kommune i forbindelse med 1000års jubileet i 2016, og stat, fylke og kommune gikk sammen om Borgarsyssel sitt nye formidlingsbygg samme år. Sarpsborg kulturskole er i gang med å jobbe med fremtidige lokaler for kulturskolen som ressurscenter i bydelen. I Østre bydel finner vi også Ungdommens kulturhus, kirker, moskeer etc.

Det er en utfordring at kulturarenaene i sin nåværende form ikke nødvendigvis er tilpasset den lokale befolkningen i Østre bydel. Hvordan kan vi tilgjengeliggjøre disse viktige arenaene, både økonomisk og sosialt?

Om utfordringen

En sosiokulturell steds- og mulighetsanalyse fra 2016 la grunnlaget for Sentrumsplan 2019-2031. Planen anbefaler å bygge opp Østre bydel som et tyngdepunkt for kultur i Sarpsborg da det er her vi finner byens kulturinstitusjoner, byens kulturhistorie og et stort kulturelt mangfold.

Hvordan kan vi bruke det kulturelle mangfoldet til å skape en attraktiv bydel med ulike tilbud, varer, tjenester og aktiviteter?

Hvordan kan vi utnytte styrkene i Østre bydel – kulturhistorisk identitet, kulturelt mangfold og kulturinstitusjoner – for å sikre bærekraftig steds- og næringsutvikling i bydelen?

Kommunen har jobbet med å løfte Østre bydel siden 70-tallet. Arbeidsgrupper og konsulenter har jobbet med undersøkelser og rapporter som har gitt visjoner og planer. Likevel lykkes vi ikke. Hva er det vi ikke får til? Kan det være kommunens manglende evne til samskaping og arbeid på tvers som hindrer utvikling?

Vi har behov for å avdekke hvor skoen trykker og bygge tillitt mellom involverte aktører (off. og private, frivillige, academia og sivilsamfunn) for å kunne få til bedre samhandling. Vise gjennom handling/prototyping hvordan samarbeid på tvers kan gjennomføres.

Vi har behov for å formidle hvordan områdesatsning Østre bydel gir et mulighetsrom og er en metode (og testarena) for innovasjon, samarbeid på tvers og bærekraftsarbeid. Klarer vi dette kan vi sammen utnytte styrkene og kvalitetene i Østre bydel og skape en bærekraftig steds- og næringsutvikling.

Relevante planer og prosesser i kommunen

I Sarpsborg kommunens planstrategi fra 2019 og i kommunens handlingsplan for perioden 2022- 2025 er det vedtatt å gjennomføre en områdesatsing i Østre bydel.

Programbeskrivelse og handlingsprogram for Østre bydel 2023 ble vedtatt av Sarpsborg bystyre høsten 2023 med formål om å bedre levekårene, utvikle bydelen og skape varige endringer. I 2023 fikk Sarpsborg avtale om statlig samarbeid om områdesatsing for perioden 2023-2027. Dette betyr økte midler - 5 millioner hvert år i fem år- og tilgang på et nettverk med kompetanse på områdesatsinger.

I Gnist-prosessen ønsker vi (gjennom prototyping) å utforske hvordan arbeid med en områdesatsing kan være en metode nettopp for bærekraftig innovasjon, men også for samarbeid på tvers og organisatorisk utvikling. Denne prosessen kan bli en pilot med høy overføringsverdi til andre kommuner som jobber med områdesatsing.

Formannskapet bestilte i februar at kommunen skulle utarbeide et handlingsprogram for næringsutvikling, og bystyret fattet, i forbindelse med vedtak av HP og budsjett 2023 – 2026, følgende vedtak; *Tiltak med sikte på å gjøre kommunens organisasjon i bedre stand til å skape næringsattraktivitet og fremme byutvikling, og få til samspill og samskaping med næringsliv, frivillighet og andre aktører.*

Til sammen gir disse planene og vedtakene muligheter for å teste ulike innretninger og tiltak i arbeidet med Gnist og områdesatsing Østre bydel.

Grue kommune i Innlandet fylke

Grønn næringsutvikling + innbyggerbehov = gode lokalsamfunn?

Kirkenær ligger vakkert til ved Glomma, omkranset av verdifulle naturressurser. Men industriotmer ligger tett på sentrum og boligområder. Hvordan kan Kirkenær, gjennom fokus på sirkularitet og utnyttelse av eksisterende kvaliteter og ressurser, bli et smartere, grønnere og mer bærekraftig lokalsamfunn?

Om Grue kommune og Kirkenær

Kirkenær er administrasjonssenteret i Grue kommune og et tettsted med ca. 1200 innbyggere. I tillegg til offentlige tjenester og private servicetilbud, er det også store aktører innen industri, landbruk, veg og jernbane lokalisert i sentrum. Denne kombinasjonen skaper utfordringer for en bærekraftig og god stedsutvikling i sentrum. Sentrum mangler dessuten attraktive boliger både for salg og leie, og i [innbyggerundersøkelsen](#) (2022) er det gitt signaler om at det er for få gode møteplasser.

I perioden 2001 – 2005 ble det gjennomført et stedsutviklingsprosjekt på Kirkenær. Rv 2, som går gjennom sentrum, ble tilrettelagt som miljøgate. Det ble også bygget amfi og grønn

lunge med vannanlegg og kunstverk. Siden den gang har trafikkmengden gjennom sentrum økt betraktelig og de to publikumsanleggene blir mindre brukt enn ønskelig. Kommunens demografi viser en svært høy andel eldre. Dette fører til et stort arbeidskraftbehov innen helse- og velferdssektoren. Som i mange andre deler av landet sliter også våre bedrifter med rekruttering av ny arbeidskraft og riktig kompetanse. Samtidig viser [folkehelseprofilen](#) at en stor andel av våre innbyggere i aldersgruppen 15 - 29 år står utenfor utdanning eller arbeid.

Kommunen sliter også med lave fødselstall, dårlig kommuneøkonomi, fraflytting m.m. men vi har et innovativt landbruk og næringsliv som går svært godt. Næringslivet er variert med en vekstkraft på topp i Innlandet, og over landsgjennomsnittet. Dette gir arbeidsplasser, sikrer biobasert fjernvarme for offentlige bygg og øvrig industri, og bidrar positivt til kommunens utvikling.

Om utfordringen

Grue kommune ønsker at de ovennevnte utfordringene og mulighetene i Kirkenær sentrum kan sees i sammenheng. Hvordan kan investeringer som er gjort i lokalmiljøet justeres for å gi mer tilbake til de som bor der? Hvordan kan man få til positive synergier og redusere konfliktnivået ved å se på både industriens- og lokalbefolkningens ulike behov? Hvordan får vi til samarbeid om innovativ utvikling av sentrum der beboernes behov står i fokus når de viktigste beslutningstakerne sitter rundt bordet?

Infrastruktur og industri vs. lokalmiljø?

Som dere kan se av bildet innledningsvis ligger industriområdet tett på sentrum, kun delt av jernbanelinja. Solørbanen preger i dag Kirkenær både visuelt og praktisk, og ligger som et skille mellom industriområdet og handelssentrum og boligområder. Det er kun forbipasserende tømmer- og godstransport på strekningen og leveranser til og fra industriområdet skjer via riksveien som går gjennom sentrum. Industriaktørene bidrar med arbeidsplasser og mye positivt for kommunens utvikling. Samtidig genererer industrien stor, daglig trafikk til og fra området, noe som fører til negative forhold for folks sosiale liv og miljø; støy og luftforurensning. Industriområdet er planlagt utviklet videre, og med det vil tungtransporten gjennom sentrum øke ytterligere. Dette gjør det utfordrende å se hvordan man kan skape et trygt og trivelig sentrum i Kirkenær.

Naturkvaliteter vs. grønn næring?

Kirkenær ligger omkranset av verdifulle naturressurser, i et vakkert jordbrukslandskap og langs Glommas bred. Men, tettstedet preges av en kamp om arealene. De store jordbruksarealene og flomfaren som er overhengende, setter begrensninger for stedsutviklingen og ikke minst for industrien. Det finnes mange innovative næringslivsaktører i Kirkenær og området rundt. Hvordan skal man tenke nytt om arealdisponering og samarbeid for å tilrettelegge for grønn industri som baserer seg på sirkulære prinsipper?

Uten innovasjon- ikke noe lokalsamfunn

Hvis ikke kommunen tar grep om disse komplekse utfordringene vil industriutviklingen, trafikken og landbruket dominere sentrum og føre til ytterligere nedleggelser og fraflytting. Grue kommune må ta tak i og håndtere dette på en ny måte for å sikre en samfunnsutvikling som ivaretar både innbyggernes og næringsaktørenes behov, og som bidrar til å oppfylle kommunens visjon Livskraftig og levende.

Kirkenærs utfordringer er komplekse og derfor ønsker Grue kommune nå å jobbe sammen med sivilsamfunnet, næringsaktørene og samferdselsmyndighetene for å samskape og

utvikle Kirkenær til et smartere og grønnere samfunn, med fokus på økt sirkularitet og attraktivitet for å bo og leve der.

Relevant arbeid og planer i kommunen

Det pågår arbeid med revidering av kommuneplanens arealdel, og det har kommet mange innspill med forslag om arealbruk, bl.a. til solcellepark. utfordringen er å skape synergi til annen utvikling. Vi erfarer at de store næringsaktørene engasjerer seg i arealplanprosessen, men at sivilsamfunnet for øvrig er fraværende.

Det pågår arbeid med utvikling av et nytt boligområde i sentrum, samt planlegging av ny brannstasjon og barnehage. I disse prosjektene møter vi på utfordringene som er beskrevet ovenfor.

Planer

- [Kommuneplanens samfunnsdel](#)
- [Pågående revidering av kommuneplanens arealdel](#)
- [Sammen skaper Gruesamfunnet en livskraftig og levende kommune](#) – plan om samskaping
- [Pågående reguleringsplan av Kirkenær boligområde](#)
- Trafikksikkerhetsplan - under revidering
- Næringsstrategi
- Strategi for etablering av solcelleparker skal utarbeides

Prosjekter

- Stedsutviklingsprosjekt på Svullrya, Grue Finnskog. Et samskappingsprosjekt med store synergieffekter.
- Boligbyggingsprosjekt; Det er etterspørsel og lav tilgang på boliger. Prosjektet er i startgropa.
- Fiberutbygging.
- Klosser – prosjekt om arbeidskraftdeling i næringslivet
- Grue arbeider mot å bli en samskapende kommune.

Fokus

- FNs bærekraftsmål står sentralt i kommunens planlegging og prosjekter.
- Skogen og jorda er vår viktigste ressurs, og svært sentralt i ønske om økt bærekraft og sirkularitet.
- Økt fokus på alternative energikilder, f.eks. solkraft.
- Unge som står utenfor arbeid og utdanning er en ubrukt arbeidskraftressurs.
- Kommunens demografi krever store ressurser.
- Samfunnsdelens fokusområder er energi, klima og miljø, digitalisering, folkehelse og læring.
- Tilrettelegge arenaer og skape en kultur for innovasjon og kreativ samskaping.

Averøy kommune i Møre og Romsdal fylke

Fra samtidsruin til veiviser for bærekraftig kulturminneforvaltning og lokalsamfunnsutvikling

Rett ved Bruhagen sentrum på Averøya står en enorm gul trebygning, Varde. Et viktig regionalt kulturminne, - en gammel skole som er forsøkt aktivisert flere ganger, men uten hell. I dag oppleves bygningen som et monument over mislykkede forsøk, men Averøy kommune og dagens eier ser den som en potensiell ressurs i utviklingen av lokalsamfunnet i Bruhagen.

Fotograf: Roald Sevaldsen

Om Averøy kommune

Kystkommunen Averøy har om lag 6.000 innbyggere og ligger vakkert plassert mellom gjenreisnings- og operabyen Kristiansund og jazz- og administrasjonsbyen Molde. Den spektakulære Atlanterhavsveien er et av Norges mest besøkte turistmål, og knytter Averøy til fastlandet i sørvestlig retning. Atlanterhavstunellen gir fast veiforbindelse mellom Averøy og Kristiansund og til fastlandet i østlig retning.

Bruhagen er kommunesenteret i Averøy kommune og har i løpet av de siste ti årene fått styrket sin funksjon som dette, i tråd med kommuneplaner og reguleringsplan. Averøy har tidligere fått rådgivning og nasjonale- og fylkeskommunale utviklingsmidler i arbeidet med kommunesenteret. [Kommuneplanens samfunnsdel; Averøy 2023](#) er det strategiske fremtidsbilde av kommunen, med mål for hvordan vi vil at vårt lokalsamfunn skal være innen

2032. Med visjonen «Averøy kommune - en god forbindelse» er målet at Averøy fortsatt skal være attraktiv for både bosetting og næringsetablering. Averøy skal være et sted folk trives. Men hvordan kommer man dit?

Kommunen opplever at det er behov for å tenke nytt om blant annet

- stedsidentitet og omdømme
- boligutviklingen
- hva slags aktivitet det tilrettelegges for i sentrum
- hvordan vi utnytter de eksisterende ressursene i lokalsamfunnet

Averøy kommune ser arbeidet med Varde som en mulighet for å utforske alle disse tematikene.

Om utfordringen

Utfordringen Averøy kommune skal adressere i Gnist-programmet er todelt.

- Den er konkret gjennom caset Varde.
- Den er strategisk, gjennom funksjonen Varde kan spille for forming av fremtidens Bruhagen.

Kommunesenteret Bruhagen er ett av satsingsområdene i gjeldende plan, og Varde er et viktig element i Bruhagen sentrum.

Varde- en veiviser

Varde er en av de største trebygningene på Nordmøre, og er listet som et kulturminne av regional verdi av Møre og Romsdal fylkeskommune. Huset ble bygd i 1920 og er på hele 1.700 m² fordelt over fire og en halv etasje. Bygningen ligger på en fire mål stor tomt og hadde engang en flott, opparbeidet hage. Siden 2010 har huset vært gjennom flere eierskifter og ulike tanker og planer for en fremtidig bruk. Resultatet så langt er påbegynte samtidsruiner og forfall.

Varde betyr fyrtårn eller den som viser vei. Huset var bygd som skole, med hybler og leiligheter i øvre etasjer og undervisningsrom i nedre del av bygget. Varde var et sted der kunnskap ble formidlet og fremtidens samfunnsutviklere fikk sin dannelselse. Bygningen ble strategisk plassert i landskapet slik at man så opp mot den viktige lokale institusjonen. At huset var plassert i en vakker hage er og av betydning; estetikkens betydning for trivsel, utvikling og vekst. Det skulle spire og gro i flere betydninger. Kan det gjøre det igjen?

I dag snakkes og skrives det om nye boformer, flerfunksjonalitet og om delekultur. I Averøy har vi ingen gode eksempler på dette. Kanskje kan en innovativ regenerering av Varde være en vei å gå? En kombinasjon av det private og det kollektive, sett i lys av nye boformer, fellesarealer og kombinasjonsbruk? Og kanskje kan det være med på at en ser på hvordan andre funksjoner i sentrum settes sammen slik at det skaper et mer bærekraftig nabolag? Hvordan fyller man Varde med hva slags aktivitet, for at den igjen vil fremstå som en veiviser? Hvordan transformere et kulturminne på en innovativ måte som bevarer identitet, men samtidig åpner for nye muligheter?

Privateid ressurs for lokalsamfunnet?

Varde må også sees i sammenheng med Bruhagen sentrum som kommunen ønsker skal bli et aktivt og levende sentrum som er fylt av en miks av funksjoner; bolig, næringsliv, service og tjenester. Hvordan Varde skal utvikles må derfor også vurderes i lys av ønsket sentrumsutvikling der nye og eksisterende funksjoner må utfylle hverandre - og kanskje bytte fysisk lokalisering?

I caset Varde ønsker vi å utfordre det offentlige og det private på samskaping. Averøy kommune skal drive innovativ steds- og næringsutvikling. Kommunen har roller som tilrettelegger og som myndighetsutøver. Kommunen som organisasjon driver ikke næring. Som kommune kan vi ikke bestemme hva næringslivet skal gjøre; vi kan ikke legge planer for Varde og si – «Vær så god, iverksett!» til næringsaktørene. Kommando og hierarkisk styring fungerer ikke, vi må bygge tillit. Investere i tillitsbygging, rett og slett.

Jo flere som skal samarbeide, jo mer komplisert og komplekst er det. Vi må synliggjøre at partene er avhengige av hverandre og at ingen kan løse problemet på egen hånd. Det private og det offentlige har ulike roller og ulikt ansvar. Varde er på private hender og næringsaktøren er avhengig av et konsept med en bærekraftig økonomi. Gjennom Varde-caset kan vi bygge kunnskap og kompetanse om hvordan offentlig og privat samarbeid for næringsutvikling kan lykkes.

Caset Varde gir oss muligheten for å se om vi gjennom samskaping, innovasjon og nytenking kan stoppe forfallet av et spennende kulturminne og inkludere det i en bærekraftig og helhetlig utvikling av et lokalsentrum. Vi ønsker at Gnist-prosessen skal bidra til at Varde igjen blir en veiviser og gir retning for det videre arbeid med bygningen og forståelse for sammenhengen med øvrig sentrumsutvikling.

Relevante planer og arbeid i kommunen

[Averøy 2032 - Kommuneplanens samfunnsdel](#) ble vedtatt i Averøy kommunestyre desember 2020. Mål for kommunesenteret er at Bruhagen er et moderne bo-, service-, handel-, skole-, kultur-, idrett- og aktivitetssenter, med møteplasser, gode kollektivtilbud, offentlige og private tjenestetilbud.

I 2009 ble Averøy kommune tildelt tettstedsutviklingsmidler. Det er vedtatt en sentrumsplan «Bridge over troubled water» (2012) og det er egen satsning på kommunesenteret, Sentrumsprosjektet. Sentrumsprosjektet er satt sammen av flere større og mindre prosjektet.

- Revitalisering av Rådhusparken forventes ferdigstilt i 2023. Her legges det til rette for flere oppholdssteder og ulike aktiviteter, mer beplantning og en flerfunksjonell skulptur tegnet av [Bjørnådal arkitektstudio](#).
- 19. juni 2023 åpnet [lesekiosk nr. 122](#) som er en forlengelse av biblioteket som ligger i rådhuset.
- Vårt lille urbane drivhus er kommet på plass til glede for mange, og forventes å bli en egen liten møteplass med muligheter for dyrking innenfor og utenfor veggene.
- Ungdommene har skisset sitt eget sted, Straumsvågen nærmiljøområde. Prosjektet detaljprosjekteres av [Østengen & Bergo](#) og er ment ferdigstilt i 2024. På området blir det tilrettelagt for ulike aktiviteter og sosiale møteplasser. [Biotope](#) har tegnet gapahuk og sanitæranlegg til stedet.
- Gjennom Bruhagen, fra Straumsvågen til drikkevannskilden Storvatnet, går ei smal elv, Straumselva. Straumselva er viktig for sjørret og for rødlistet elvemusling. Østengen & Bergo har tegnet turveg fra Straumsvågen oppover langs elva til industrikulturminnet Gammelfossen. Det er planlagt en elvepark midt i Bruhagen sentrum.
- Det foreligger en egen designmanual for Bruhagen sentrum.